

Vekst og forfølgelse

Historiske og politiske forhold som belyser to trekk ved Den etiopisk evangeliske kirke Mekane Yesus¹

ØYVIND M. EIDE

1 Problemstilling

Det trekk som er mest synlig i møte med Mekane Yesus-kirken (EECMY), er dens ekstraordinære *vekst*. Fra kirkens grunnleggelse i 1959 til i dag har den vokst fra 20.000 medlemmer til nærmere 2 millioner.

Et annet trekk er den omfattende *forfølgelse og lidelse* kirken har erfart fra sin spede begynnelse i Eritrea i 1870-årene, via motstanden misjonene opplevde i Wollega provins i vestre Etiopia på førti- og femtitallet, frem til de omfattende forfølgelser under Mengistu-regimet, især i perioden 1981–1991. Da var så godt som hele menighetsarbeidet i store deler av kirken lammet, med i alt 700 kirker stengt. Totalt i Etiopia var over 2.500 evangeliske kirker stengt.² I tillegg kommer omfattende fengsling, trakassering og tortur av prester, evangelister og særlig evangelisk kristen ungdom. Den alvorligste hendelse var drapet av generalsekretær Gudina Tumsa 29. juli 1979.³

- 1) Artikkelen er en sammenfatning av noen konklusjoner i min doktoravhandling, ØYVIND M. EIDE: *Revolution and religion in Ethiopia : a study of church and politics with special reference to the Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus 1974–1985*, Stavanger/Uppsala 1996 (SMU ; 64).
- 2) Det har vist seg vanskelig å få en helt presis oversikt over antallet stengte kirkehus. Grovt sett var ca. 700 av EECMYs kirker stengt. Den andre av de store evangeliske kirker i Etiopia, Kale Hiwet kirken, hadde ca. 1.700 kirker stengt. I tillegg kommer stengning av et antall kirker i mindre evangeliske kirkesamfunn. Totalt må en anslå at mellom 2.500 og 3.000 kirker var stengt. Medlemstallet i EECMY menighetene i vestre Etiopia er anslagsvis fem ganger så stort som i Kale Hiwet. Omregnet kan en derfor si at forfølgelsen var like omfattende i de to kirkesamfunn. Se forøvrig *ibid.*, s 209-217.
- 3) Til prosessen og avrettingen av Gudina Tumsa, jf. *ibid.*, s 218-223.

De to trekk, vekst og forfølgelse, er kirke- og misjonshistorisk meget interessante, og følgende spørsmål melder seg: *Hva kan årsaken være til den ekstraordinære vekst av medlemmer i EECMY? Hva kan motivet være for de omfattende forfølgelser EECMY har vært utsatt for?* Mitt forsøk på å gi svar på spørsmålene baseres på en analyse av kirkens rolle innenfor de sosial-politiske, de religions-politiske og de etnisk-politiske spenninger i etiopisk samfunn og politikk.

2 Analyse

2.1 Etiopias enhet som grunnleggende politisk utfordring

Det Etiopia vi møter i dag, er historisk sett av nyere dato. Det ble skapt av keiser Menelik II (1889–1913) ekspansjon mot sør og vest mot slutten av det 19. århundre. Denne ekspansjon nærmest doblet landområdene under kronen og førte til at store etniske grupper, deriblant majoriteten av oromo-folket, ble integrert i imperiet.

Det nye etiopiske imperium, med over 60 forskjellige etniske grupper, stilte keiseren overfor en enorm politisk utfordring: Hvordan holde sammen og kontrollere det veldige riket? Den politiske løsning som ble funnet, la grunnen til de intense konfliktene i dagens Etiopia.

De problemstillinger keiser Menelik II stod overfor, har vært en gjennomgående politisk utfordring for samtlige keisere gjennom hele Etiopias historie. I sin studie fra 1972 om Etiopia i middelalderen, avslutter Taddesse Tamrat med en refleksjon som antyder at spenningen mellom de sentripetale og sentrifugale krefter i riket synes å utfolde seg etter et visst mønster: «Ethiopian history has a particular tendency to repeat itself.»⁴ I dag, 25 år senere, synes historien å bekrefte at det stor-Etiopia keiser Menelik II skapte, nå er utsatt for stadig tydeligere «sprekddannelse», med løsrivelsen av Eritrea som det foreløpig mest dramatiske trekk. Meles Zenawis regjering fra 1991 er, på linje med alle tidligere regjeringer, fortsatt stilt overfor den mest grunnleggende politiske utfordring i Etiopia: Hvordan bevare Etiopias enhet?

4) TADDESSE TAMRAT: *Church and state in Ethiopia : 1270–1527*, Oxford 1972 (Oxford studies in African affairs), s 302.

2.2 Den sosial-politiske dynamikk

2.2.1 Haile Sellassie Is moderniseringsprogram

For å kontrollere Etiopia etablerte Menelik II en type feudal struktur. Landområder ble tildelt offiserer fra keiserens egen etniske gruppe, amharene. Den statlige strukturen ble dermed knyttet opp mot personlige relasjoner til keiseren. Haile Sellassie Is (1930–1974) sosialpolitikk var i hovedsak på linje med Menelik IIs. Landeierne fikk etter hvert et eierforhold til bøndene som bodde og arbeidet i et område. Bøndene ble utbyttet på det groveste. Følgene var dramatiske. Michael Ståhls studier i Wollega i 1973, viser at over 70% av bøndene levde på en tredjedel av det som ble regnet for fattigdomsgrense.⁵ Det vil si at det store flertall av befolkningen levde på eksistensminimum. I tillegg kom at de var nærmest uten noen form for rettssikkerhet.

Haile Sellassie Is forsøk på å skape én nasjon av etiopere kan i sum karakteriseres med stikkordene *modernisering og sentralisering*. I denne sammenhengen spilte utdannings- og språkpolitikken en sentral rolle. Opp-læring i amharisk var en forutsetning for all deltagelse i det moderne Etiopia utover det lokale nivå. Språkopplæringen, sammen med moderne utdanning, ble dermed en av hjørnesteinene i den nasjonale integrasjonspolitikken.

Haile Sellassie I samlet alle maktens tråder i sin hånd. Ved å profesjon-alisere og flytte den administrative og militære makt fra den lokale til den sentrale maktbase ble han imidlertid stadig mer avhengig av lojale byråkrater og ikke minst et lojalt offiserkorps. Makt ble dermed knyttet til den nye utdannede elite og ikke til adelskapet. Den nye elite hadde ikke den samme lojalitet til keiseren som den tradisjonelle elite. Dermed kom moderniserings- og sentraliseringsprosessen til å gjøre den føydale struktur stadig mer sårbar, inntil det hele brøt sammen i februar 1974.

2.2.2 Misjon og kirkes bidrag til den sosial-politiske dynamikk

Misjonsvirksomheten i Etiopia fra ca. 1840 kan forstås som en del av makt-havernes politiske ambisjoner om å modernisere Etiopia. Som Donald Crum-mey har påpekt, har det mest sentrale punkt vært ønsket om å bygge opp en vestlig form for utdanning.⁶ Problematikken omkring "modernisering" tvang seg frem som en politisk nødvendighet på midten av det forrige århundre.

5) MICHAEL STÅHL: *Ethiopia : political contradictions in agricultural development*, Upp-sala 1974 (Publications of the Political Science Association in Uppsala ; 67), s 88.

6) DONALD CRUMMEY: *The politics of modernization : Protestant and Catholic missio-naries in modern Ethiopia* [upublisert manuskript, 1996].

Vi ser eksempelvis av Haile Sellassie Is selvbiografi hvor viktig "modernisering" er. Her snakker han om å lede Etiopia «to improve, gradually, internal administration by introducing into the country Western modes of civilization through which Our people may attain a higher level».⁷ I den sammenheng forteller han at han åpnet opp for misjonene pga. deres arbeid innen utdanning og helse.

Ønsker en med andre ord å forstå misjonens innsats og betydning i Etiopia, synes det fruktbart å tolke den som et meget vesentlig bidrag innenfor den større politiske og historiske ramme som modernitetsspørsmålet gir. Ser en så på de lutherske misjoners program innen utdanning og helse, oppdager en fort at de opererte på linje med keiserens politiske program. Etter overgangen til den selvstendige EECMY ble denne politikk videreført og utvidet ved at flere større bistandsorganisasjoner kom inn med ressurser. Denne linjen var den eneste politisk mulige. At EECMYs president, Emmanuel Abraham, i deler av denne perioden samtidig var minister i keiserens regjering, bidro naturligvis til å styrke denne linjen.

Som eksempel på EECMYs innsats innen undervisning kan nevnes at kirken i 1974 hadde 1.672 leseskoler med 151.000 elever, på grunnskoler med seks klassetrinn 25.000 elever og på videregående nivå 1.100 elever. Vurdert i politisk perspektiv får innsatsen innen undervisning betydelige dimensjoner all den tid disse elever kom fra etnisk undertrykte grupper. Følgen var at det etterhvert utviklet seg en utdannet elite blant de undertrykte etniske grupper – deriblant oromo, den største av gruppene. Elitens lederegenskaper kom dels til uttrykk gjennom et visjonært og dyktig lederskap av EECMY, med personligheter som Emmanuel Abraham og Gudina Tumsa. Men, og det er viktig, andre valgte et mer radikalt engasjement uttrykt i en etnisk profilert politikk. Eksempelvis kan nevnes Haile Fida og Baro Tumsa, ledere av henholdsvis MEISON og ECHAAT, to av de kommunistiske opposisjonsgrupper med et tydelig engasjement for større etnisk likeverd mellom gruppene.

2.2.3 Revolusjonen av februar 1974

Revolusjonen utfoldet seg i første fase primært i Addis Abeba og ble ledet av organiserte grupper – så som militæret, byråkratiet, lærerne og organiserte arbeidere. Nominelt tilhørte disse grupper den nye utdannede elite i landet. Disse gruppene hadde røtter i, og var lojale mot, det vi kan karakterisere som den etniske, sosiale og religiøse periferi. Blant annet spilte oromo-eliten en

7) HAILE SELASSIE I: *"My life and Ethiopia's progress", 1892-1937: the autobiography of Emperor Haile Sellassie I* / translated and annotated by Edward Ullendorff, London 1976, s 3, 69.

tildels aktiv og betydningsfull rolle i den første fase av revolusjonen, fra februar 1974 til februar 1977.

På det tidspunkt Mengistu Haile Mariam grep makten ved et statskupp, 3. februar 1977, var Etiopia truet av oppløsning. Eritrea var i ferd med å vinne krigen i nord, Somalia angrep i øst, og i det politiske sentrum kjempet politiske fraksjoner om makten. Mengistu stod derfor øyeblikkelig overfor det grunnleggende politiske spørsmål i Etiopia: Hvordan bevare Etiopias enhet og kontrollere alle de krefter som truet med å rive landet opp i biter. De politiske valg han foretok, kom til å få avgjørende betydning for hans regime, og ikke minst for utviklingen innen de evangeliske kirker.

Den interne politiske opposisjon ble nedkjempet gjennom den såkalte røde terror i 1977–78, da titusener av ungdom ble avlivet. De ytre trusler fra Somalia og Eritrea overvant han ved hjelp av massiv sovjetisk og kubansk militær støtte.

2.3 Den religions-politiske dynamikk

2.3.1 Keiser og patriark

En gruppe Afrika-forskere uttalte i 1971 at «the study of religion in African societies ... is absolutely essential to the understanding of the dynamics of African societies».⁸ Dette gjelder i aller høyeste grad for Etiopia. Ortodoks kristendom er nemlig det mest grunnleggende uttrykk for det tradisjonelle Etiopias nasjonale eksistens. Følgelig var det tette forbindelser mellom dogme, misjon og politikk. I ortodoks teologi betød omvendelsen at en ble løftet ut av en primær etniske tilhørighet og integrert i en høyere religions-politisk enhet under keiser og patriark. Som en følge av dette ser vi at muslimer var forhindret fra å delta i det politiske og militære maktsentrum gjennom størstedelen av sin historie. Problemstillingen "Etiopias enhet" var følgelig på avgjørende vis knyttet til en ortodoks trostilhørighet. Dermed ble Den etiopisk ortodokse kirke (EOC) den viktigste premissleverandør for amhara-elitens selvbevissthet. Amhara-eliten var overbevist om at de hadde guddommelig fullmakt til å utvide sitt territorium.⁹

8) Sitert etter TERENCE O. RANGER & ISARIA N. KIMAMBO: «Introduction», *The historical study of African religion : with special reference to East and Central Africa* / Terence O. Ranger & Isaria N. Kimambo (eds), London 1972, s 1-26, her s 1.

9) Begrepet 'amhara' kan anvendes på en spesifikk etnisk gruppe. Når vi, som i denne artikkel, behandler politisk relaterte spørsmål, anvendes det som et samlebegrep for den maktelite som av politiske grunner allierte seg med Den etiopisk ortodokse kirke. Begrepet 'amhara' anvendes med andre ord på politiske saksforhold. Amharisk talende bønder ble følgelig ekskludert, mens enkeltpersoner fra andre etniske grupper kunne opptas i amhara-eliten. Disse ble da betegnet som 'amhara'. Jf. ØYVIND M. EIDE: op.cit., s 7.

Etiopia hørte med andre ord til ortodoks innflytelsesfære. Følgen var at patriarken var imot ethvert fremstøt av vestlige misjoner. Ved å knytte moderniseringsprogrammet til misjonene, utløste keiserne, både i forrige og i dette århundre, en tildels spenningsfylt politisk debatt i Etiopia mellom *keiser og patriark*. Og den politiske kjernen i saken dreier seg om Etiopias enhet. Dermed har vi antydning at den ortodokse kirke hadde vesentlige politiske interesser å ivareta vis-à-vis misjonene. Det forklarer den motstand misjonene møtte, og den forfølgelse som senere fant sted mot de evangeliske grupper i Wollega.

2.3.2 Misjon og kirkes bidrag til den religionspolitiske dynamikk

Av flere grunner er det interessant å analysere de evangeliske kirkers bidrag i etiopisk historie og politikk ved å analysere innsatsen iblant en etnisk gruppe. I så måte fremstår Wollega med den etniske gruppen oromo som mest interessant – både fordi veksten i dette området har vært meget betydelig og fordi forfølgelsene var mest alvorlige.¹⁰

Analysen vil i hovedsak konsentrere seg om å få frem elementer av betydning for det jeg kaller en evangelisk kristen identitet.

Diakoni: Den omfattende innsats innen helse- og skolearbeid ble tolket av befolkningen i Wollega som et genuint uttrykk for kjærlighet, en opplevelse som kom til å få dyptgripende innflytelse på holdningene til misjonen.

Et nytt menneskesyn: Den andre faktor jeg vil legge vekt på, er karakteren av den første evangeliske menighet på 1870-tallet. Den bestod ifølge Gustav Arén av «liberated slaves, poor fugitives and exiled reformers»¹¹, dvs. av personer som av forskjellige grunner var blitt marginaliserte i sitt eget samfunn. På tross av dette møtte misjonærene dem med den respekt og ærbødighet de tilkom som mennesker. Holdningene fra denne tid ble videreført i Wollega og kom til å få avgjørende innflytelse på menneskesynet.

Holistisk teologi: De to foregående elementer videreføres og utvikles i det jeg vil karakterisere som en stedegen oromo-teologi. Den første impuls til denne kom fra Onesimus Nesibs oversettelse av Bibelen til oromo allerede i 1899. Ingen enkeltfaktor har hatt så stor betydning for utviklingen av en evangelisk oromo-identitet. Oversettelsen skapte grunnlag for en stedegen bibeltolkning,

10) Det svenske misjonsfremstøt i Etiopia, avfødte fire kirker. Den Evangeliska Fosterlandsstiftelsens (EFS) innsats fra 1866 førte til dannelsen av The Evangelical Church of Eritrea (ECE) og The Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus (EECMY), Bibeltrognas Vänners innsats til dannelsen av The Lutheran Church in Ethiopia (LCEt) og The Lutheran Church in Eritrea (LCEr). I Wollega har EFS (1898), Hermannsburg-misjonen (1928), American United Presbyterian Mission (1919), Det norske misjonsselskap (1970) og Den Lutherske Frikirke i Norge (1981) arbeidet.

11) GUSTAV ARÉN: *Evangelical pioneers in Ethiopia : origins of the Evangelical Church Mekane Yesus*, Stockholm 1978 (SMU ; 32), s 212.

og for det jeg vil karakterisere som en begynnende oromo-teologi. Den stedege teologi synes å ha utviklet seg gjennom tre faser.

Den første fase er knyttet til de etiopiske evangeliske pionerene i Wollega fra 1898 til ca. 1940. Den teologiske profil har tydelig front mot ortodoks teologi, med understreking av rettferdiggjørelse av tro i motsetning til den ortodokse vektlegging på faste, helgener og hellige dager. Den andre fase, veknelsen i 1940-årene, viser en afrikanisering av teologien, især kristologien, med fremhevelsen av kamp-seier-motivet. Den tredje fase synes å være utviklingen av den karismatiske bevegelse fra midt på 1970-tallet, som i Etiopis har klare stedege innslag.

En nærmere analyse av den stedege teologi viser at den har integrert elementer både fra tradisjonell oromo-religiøsitet og elementer fra ortodoks teologi. Nevnte elementer danner grunnlaget for det som i begynnelsen av 1970-årene ble utformet til den såkalte «holistiske teologi». Betegnelsen går tilbake til EECMYs berømte brev av 1972 «On the interrelation between proclamation of the gospel and human development». En dypere analyse av brevet, sammenholdt med andre skrifter, viser at generalsekretær Gudina Tumsa har hatt en vesentlig innflytelse på denne utvikling. Sentralt i Gudina Tumsas teologiske tenkning står en sterk kristologisk forankring, men også elementer som kommer nær opp imot en frigjøringssteologisk posisjon:

«Holistisk teologi er et forsøk på å oppdage det menneskelige liv i sin helhet. Upolitisk liv er ikke verd å leve. Å ikke la seg involvere er en fornektelse av skapelsens godhet og av inkarnasjonens virkelighet ... Det som er saken på vårt kontinent, er å bestemme på hvilket grunnlag vi skal bygge den økonomiske politikk, jordbrukspolitikken, utenrikspolitiske relasjoner. Politikken avgjør hvem som kommer til å dø og hvem som får leve. Afrikansk teologi må utvikle en politisk teologi som er relevant i forhold til Afrikas politiske liv».¹²

Det er mot denne bakgrunn vi må forstå misjonen og den evangeliske kirkes innsats. Det verdigrunnlag holdning og handling var bygget på, representerte en betydelig kritikk mot de rådende strukturer, holdninger og handlinger i det føydale Etiopia. Følelsen av en ny evangelisk oromo-identitet, en ny følelse av menneskelig verd, sammen med utdannelse, påvirket den etniske bevissthet blant oromo-folket i vestre Etiopia. Dette er særlig tydelig når vi tenker på kirkens bidrag i å utvikle en oromo-elite. Derved kom misjon og kirke til å spille en vesentlig rolle i oromo-samfunnet. En kan derfor med en viss rett hevde at kirken bidro til å reetablere folkets etniske identitet og at denne prosess kom til å representere en utfordring til det amharisk dominerte maktsentrum i landet.¹³ En ser straks hvordan et teologisk program med en slik utforming som

12) GUDINA TUMSA: «Memorandum», august 1975, s 12-13, *Gustav Aréns privatarkiv* [egen oversettelse].

13) DONALD DONHAM: «Old Abyssinia and the new Ethiopian empire : themes in social history», *The Southern marches of imperial Ethiopia : essays in history and social*

sitert, kunne komme i alvorlig konflikt med den totalitære stat som utviklet seg i kjølvannet av revolusjonen.

2.3.3 *Mengistu Haile Mariams religionspolitikk*

En sannhet alle Etiopias herskere har fått erfare gjennom historien, er at Etiopia ikke kan styres uten at en har kontroll med den ortodokse kirke. Det kom tidlig til uttrykk da Mengistu tok makten i februar 1977. Ved å alliere seg med amhara-eliten og etablerte sin maktbase etter et tradisjonelt mønster, måtte han samtidig bygge opp en relasjon til den ortodokse kirke.

Forholdet til den ortodokse kirke: Mengistus strategi var meget voldelig. Patriark Tewoflos, som var fengslet allerede i februar 1976, ble henrettet 28. juli 1979. En rekke av biskopene ble så fengslet. Deretter ble Takla Haymanot II utpekt til patriark. I sin tur pensjonerte patriarken ni biskoper. Fire til gikk av frivillig. 21. januar 1979 ble 13 nye biskoper innviet. Fra nå av ga ledelsen i Den etiopisk ortodokse kirke Mengistu sin støtte, og det var tilsynelatende et godt forhold mellom kirken og Mengistu.

Forholdet til islam: Måten regimet fikk kontroll over sentrale deler av det muslimske lederskap, bekrefter mønsteret. Imamen i Anwar-moskeen i Addis Ababa har i kraft av sin posisjon et åndelig lederskap blant muslimer i Etiopia. Imam Muhammed Sani Habib opplevde at hans sønn ble arrestert, torturert og drept. Politiet arresterte så hans andre sønn, og truet med å ta livet av denne også, om han ikke var samarbeidsvillig. I et intervju om utviklingen refererte sheik Bashir Ashe til følgende uttalelse av Imam Muhammed: «They killed my son. They threatened to kill my second son. They may kill me as well. I have to be soft with them.»¹⁴

Forholdet til de evangeliske kirker: Når det gjelder Mengistu Haile Mariams forhold til de evangeliske kirker, ser det ut til at Gudina Tumsas rolle har vært meget sentral. I 1975 hadde han markert seg både nasjonalt og internasjonalt som en sterk og dynamisk kirkeleder. EECMYs brev av 1972, sammen med «The pastoral letter» fra mars 1975, og Gudina Tumsas «Memorandum» av august 1975, hadde vist med all tydelighet at han var istand til å analysere de grunnleggende problemstillinger under revolusjonen og istand til å utforme en ny politikk for kirken. Ganske tidlig fryktet han en utvikling av revolusjonen henimot et marxistisk diktatur. Skulle kirkene i Etiopia være istand til å møte utfordringen fra den materialistiske ateisme, så han det som livsnødvendig at de stod sammen. I mai 1975 foreslo han derfor opprettelsen av et økumeniske forum, «Council for Cooperation of Churches in Ethiopia» (CCCE), hvor de evangeliske kirker, Den romersk-katolske kirke og ikke minst

anthropology / Donald Donham & Wendy James (eds.), Cambridge 1986 (African studies series ; 51), s 3-48, her s 45.

14) SHEIK BASHIR ASHE, intervju 06.03.1995.

Den etiopisk ortodokse kirke skulle delta. Våren 1978 var forumet vel etablert med Gudina Tumsa som leder. Dette forum, sammen med andre forhold, gjorde Gudina Tumsa til en helt sentral kirkeleder, og derved kom han i myndighetenes interessefelt med tanke på å skape en religions-politisk allianse under Mengistu. En skal ikke se bort fra at hans etniske bakgrunn gjorde det spesielt interessant for Mengistu å få ham på sin side.

På forsommeren 1978 ble han derfor invitert av regjeringen til å delta på en good-will tur til Europa. Ved å nekte å samarbeide med Mengistu utløste han statssjefens fiendskap. Kort tid etter ble han arrestert, og ifølge hans hustru Zahayi Tolasaa ble han utspurt om han ved å skape det ekumeniske forum hadde til hensikt å skape en opposisjon mot regjeringen. Han ble sluppet fri fra fengselet, men arrestert på nytt 1. juni 1979. At han igjen ble løslatt etter tre uker, skyldtes iherdig innsats av kirkeledere og ikke minst president Nyerere. På dette tidspunkt kunne han ha flyktet fra Etiopia. Han valgte å bli, og ble avlivet 29. juli 1979 – forøvrig dagen etter at patriarken var drept.

På politisk hold ble Gudina Tumsas motstand mot samarbeid med regjeringen tolket slik at de evangeliske kirker var i opposisjon til regimet. Hans holdning synes derfor å bekrefte gammel mistanke om at evangeliske kristne ikke uten videre var lojale mot makteliten i tradisjonell forstand. Det faktum at de evangeliske kirker har det meste av sin tilslutning i etniske grupper som tradisjonelt har vært i opposisjon til amharanes styre, ga forfølgelsen en etnisk dimensjon.

Forfølgelsen av de evangeliske kirker tok til og øket i styrke fra 1979 av, for så å slå ut med full styrke i august 1981 med stengingen av Vestre Wollega Bethel Synod og et tiltagende press mot Central Synod og Western Synod. På det meste var 540 av kirkene i de tre synodene i Wollega stengt. Presset mot kirken varte fram til slutten av 1980-årene da det gradvis ble lettere.

2.4 Den etno-politiske dynamikk

Følger vi antropologen Ernest Gellners forståelse av nasjonalisme, som primært en etnisk ideologi som tjener til å legitimere en gruppes rett til statsmakten, fremstår Etiopia som en nasjonalstat, dominert av én etnisk gruppe, ett språk og én religion.¹⁵ Gjennom det meste av etiopisk historie har nemlig ortodoks kristne amharer hatt den maktpolitiske rett til å definere hva etiopisk nasjonalisme er. Følgen var at de sammen med det ortodokse lederskap anvendte ortodoks kristen teologi i det viktige politiske formål å legitimerte den etiopiske statsmakt.

15) ERNEST GELLNER: *Nations and nationalism*, New York 1983, s 1, sitert etter THOMAS HYLLAND ERIKSEN: *Ethnicity and nationalism : anthropological perspectives*, London 1993 (Anthropology, culture and society), s 99.

Her er vi ved kjernen av hva som menes med å tilhøre amhara-eliten. Fra en side sett kan den etniske gruppe amhara bestemmes på basis av kjennetegn som språk og geografisk bosted, men kjernepunktet var den kulturelle faktor, og da i først rekke hvorvidt en var ortodoks kristen.¹⁶ Følgen var at teologien, som i dette tilfelle fungerte som statsideologi, var vesentlig for forståelsen av det å være etioper. Den engelske Etiopia-forskeren Christopher Clapham, tolker de etniske spenningene i Etiopia mot denne bakgrunn når han sier:

«Assimilation to a core identity, while it offers on the one hand the chance of participating in the national political system, involves on the other hand the subordination of one's own original affiliation ... at its worst it has fostered a level of resistance which few other African states have to face.»¹⁷

Det er i denne sammenheng vi må spørre om misjonene og den evangeliske kirke har bidratt til å påvirke den etniske bevissthet blant de folk de arbeidet – og da i vårt eksempel: oromo-befolkningen i Wollega.

2.4.1 Misjon og kirkes bidrag til den etno-politiske dynamikk

Amhara-elitens og den ortodokse kirkes ekspansjon vestover i 1890-årene førte til et sammenbrudd av oromo-folkets tradisjonelle politiske og religiøse institusjoner. Ved at disse strukturer ble svekket, hadde det utviklet seg en form for religiøst vakuum på den tid de første evangeliske utsendinger og misjonærer ankom Wollega.

Som vi har sett, bidro evangelisk misjon – ved å gi oromoene utdanning, en følelse av menneskeverd og en ny religiøs identitet – til å gjenreise en oromo-selvfølelse. Tar vi med at EECMY hadde betydelige ressurser i organisasjon, materiell og lederskap, fremstod kirken som en lokal maktfaktor i Wollega. Derved fremstod den evangeliske kirke som en motstrøm mot det makt-politiske sentrums forsøk på å amharisere alle de etniske grupper ved ett språk og én tro, og derigjennom skape ett folk, én nasjon. Uten å ville det ble kirken en betydelig faktor i de etniske spenningene, og kom derved til å spille en rolle i de politiske prosesser i landet.

Det hører med til historien at især de svenske misjonærene var oppmerksom på de etno-politiske dimensjoner ved misjonenes arbeid. Det tjener derfor svensk misjon – og da især misjonsprestene Gustav Arén og Manfred Lundgren – til ære at de i 1950-årene så tålmodig og iherdig arbeidet for en integrert nasjonal kirke. Selv om teologiske og ekklesiologiske spørsmål stod sentralt i den kirkelige debatt, kan en neppe komme forbi at de svenske

16) DONALD DONHAM: op.cit., s 12.

17) CHRISTOPHER CLAPHAM: *Transformation and continuity in revolutionary Ethiopia*, Cambridge 1988 (African studies series ; 61), s 24.

misjonærene hadde et overordnet perspektiv av største viktighet. Integrasjonsprosessen var ikke uten konflikter, især med Norsk luthersk misjons-samband, både på teologiske og politiske perspektiver.

Hadde man ikke klart å skape en nasjonal, integrerende kirke, ville man i stedet ha levert et mye sterkere, og farligere bidrag i retning selvstendige, etnisk baserte kirker. Det ville gitt styrke til de sentrifugale krefter i etiopisk politikk.

Den organisering man i tillegg utviklet, er også av stor interesse. EECMY har en demokratisk struktur på alle nivå. Generalforsamlingen i EECMY ble det mest demokratiske og samtidig mest integrerende forum i Etiopia overhodet. Kirkens struktur representerte dermed en viss systemkritikk både inn mot den etiopiske føydal samfunnsstruktur og det kommunistiske diktatur. Kirkens organisasjon fremstod som et profilert motstykke, og som modell på det Etiopia som må utvikles, om det – etter mitt skjønn – skal overleve som en nasjon.

2.4.2 *Mengistu Haile Mariams etniske politikk*

Et viktig trekk i denne første fase av revolusjonen var utviklingen av en etnisk orientert politikk. Så sent som 21 april 1976 gikk regjeringen så langt at den stadfestet i sitt prinsippprogram: «The right to self-determination of nationalities will be recognized and fully respected.»¹⁸ Engasjement omkring en mer etnisk orientert løsning var derfor politisk legalt frem til høsten 1978. Det politisk trekk som etter hvert kom til å endre denne politikk, var Mengistus allianse med den tradisjonell politiske maktbase blant amhara-eliten og Den etiopisk ortodokse kirke. Følgen var at enhver form for etnisk politikk fra nå av ble kriminalisert, noe som i sin tur bidro til å styrke frigjøringsbevegelsenes sak, i fremste rekke Tigray Peoples Liberation Front og Oromo Liberation Front. Med andre ord betød Mengistus politiske kurs at de etniske spenninger i landet ble betydelig skjerpet, noe som fikk dramatiske konsekvenser for de evangeliske kirker.

3 Konklusjon

3.1 *Er det mulig å forklare den ekstraordinære vekst av medlemmer i EECMY?*

Jeg har søkt å forklare den ualminnelige vekst av medlemstall i EECMY gjennom en analyse av tre grunnleggende dynamikker. Innenfor den religions-politiske dynamikk har jeg fokusert på utviklingen av en kontekstuell teologi. Den karakteriseres som en genuin etiopisk kristendomsform, med et profilert

18) *The National Democratic Revolutionary Programme of Ethiopia*, 21.04.1976.

menneskesyn og en tydelig kristologi, men hvor også tradisjonelle religiøse elementer og trekk fra Den etiopisk ortodokse kirke er innbefattet. Erfaring med evangelisk kristen tro og liv fremstod i klar kontrast til Den etiopisk ortodokse kirke, med dens fremmede språk og dens tilknytning til de nye makthaverne.

I tillegg kommer den sosial-politiske dynamikk. Den evangeliske kirke startet sitt arbeid i en situasjon med sammenbrudd av den gamle samfunnsorden og innføring av en ny orden, kjennetegnet av øket maktmisbruk og utbytting og ikke minst ydmykelse av et stolt folk. Den praktiske nestekjærighet sammen med verdier og det budskap den evangeliske bevegelse brakte med seg, fremstod i klar kontrast til amharenes økonomiske og sosiale politikk.

Den tredje faktor er den etno-politiske dynamikk i forholdet mellom den evangeliske kirke og makthavernes forsøk på å amharisere den utdannede elite. For den vanlige oromo ga misjonen og senere den evangeliske kirke gjennom forkynnelse, utdanning og demokratiske organisasjon forutsetninger for å delta i det politiske rom – ikke bare på amharenes premisser, *men som oromo, med en oromo-bevissthet*. Dermed hadde misjonen indirekte bidratt til en etnisk bevissthet.

I sum betyr dette at den ekstraordinære vekst i de evangeliske kirker finner sin forklaring i et komplisert samspill av teologiske, sosiale, etniske og politiske faktorer over det siste hundre år.

3.2 Er det mulig å forklare de omfattende forfølgelser under Mengistu-regimet?

Dermed har vi også lagt noe av grunnlaget for å forstå forfølgelsene, både dem som ble initiert av den ortodokse kirke før revolusjonen og ikke minst forfølgelsen under Mengistu.

Historiske forhold og politiske tradisjoner som sentrerer seg omkring spørsmålet om Etiopias enhet, anser jeg som den primære årsak. Dette forklarer langt på vei forfølgelsene som ble initiert av patriarken.

Evangelisk kristendom bidro til å gjenreise en oromo-identitet, og utvikle en oromo-elite. Slik kirken presenterte seg på begynnelsen av 1970-tallet, med en selvstendig ideologisk profil og sterk organisasjon, fremstod den som en betydelig maktfaktor i Wollega. Derved kom den evangeliske kirke til å utfordre selve grunnmønsteret i amhara-kulturens tradisjonelle integrasjonspolitik. Det aktualiserer problematikken omkring politisk og ideologisk kontroll og spørsmålet omkring Etiopias enhet. Det forklarer langt på vei forfølgelsene som ble initiert under patriarken.

Grunnleggende holdninger hos den amharisk dominerte eliten rundt Mengistu Haile Mariam, maktpolitiske realiteter, politisk ideologi og praksis førte til en aksentuering av etnisk nasjonalisme. Det igjen bidro til makt-sentrums mistanker mot kirken. Dette ble utnyttet til det maksimale i regje-

ringens propaganda, og forklarer blant annet det omfattende anslag mot EECMY.

Det er altså ikke å undres over at det utviklet seg til en konflikt innenfor det totalitære system som preget Mengistu-regimet fra 1977 til 1991. Men så langt jeg har vært istand til å avdekke, var imidlertid synodene i vestre Etiopia påfallende forsiktige i forhold til etnisk-politiske spørsmål og frigjøringsbevegelsen. Og det synes ikke mulig i praksis å finne belegg for en sammenheng mellom kirken og Oromo Liberation Front (OLF) frem til midten av 1980-tallet. At forfølgelsen og den generelle utvikling i samfunnet bidro til at sympatien for OLF øket innad i kirken, er en utvikling som skjøt fart mot slutten av 1980-tallet.

Oppsummerende kan en si at forfølgelsen i Wollega kom som en følge av tradisjonelle spenninger i etiopisk politikk og samfunn. Anlegger en dette perspektiv på fremtiden, kan en lett se for seg et scenario med nye anslag mot den evangeliske kirke. Håpet må likevel bli at veien videre tar en mer demokratisk form, hvor en søker å integrere de etniske grupper i vest og sør på basis av egenart.

De resultater vi har kommet til med eksempler fra Wollega, synes å bli bekreftet av parallell forskning innenfor eksempelvis kulturer i Kambbaataa, Hadiiyyaa og Sidamo, hvor en også finner betydelige evangeliske kirkedannelser.¹⁹ "Case Wollega" og "Case Oromo" er derfor ikke enestående.

3.3 Misjonenes bidrag til utformingen av det moderne Etiopia

På grunn av sine lange tradisjoner, sine misjonsstrategiske grep, sine perspektiver og holdninger har misjonene vært en meget betydningsfull faktor i den moderne misjonsbevegelse i Etiopia, og har som sådan levert et vesentlig bidrag til moderniseringen av Etiopia.

Misjonene var politisk nøytrale i sin tilnærming til det etiopiske samfunn. Men i historisk perspektiv ser en at det simpelthen ikke var mulig for den evangeliske bevegelse å unngå å spille inn på den politiske arena, noe en finner en parallell til i alle afrikanske samfunn.

Det misjonsstrategiske problem Den Evangeliske Fosterlandsstiftelsen stod overfor på slutten av forrige århundre, da de oppdaget at Wollega var under ortodoks innflytelsesfære, har ikke vært berørt i denne artikkel. Dette har vært et debattpunkt helt frem til vår tid. Isteden har jeg prøvd å se misjonenes innsats innenfor det politiske rom, og da som del av keisernes moderniseringsprogram.

19) Jeg viser til FINN AASEBØ RØNNES kommende doktoravhandling ved Københavns Universitet: *Kontinuitet og forandring : protestantisk kristendom i sydetiopisk samfund og kultur : Kambbaataa – Hadiiyyaa 1928–1974*. Se også ARNE TOLO: *Sidama and Ethiopian : the emergence [of] the Mekane Yesus Church in Sidama*, Uppsala/Oslo 1998 (SMU ; 69).

Vi kunne avslutningsvis spørre hvor Etiopia ville vært uten misjonenes innsats? Hadde Etiopia noe alternativ om det skulle innta en plass blant verdens nasjoner i vår tid? Svarene på disse spørsmål er fortsatt åpne for debatt. Slik historien nå engang har utfoldet seg, vil jeg hevde at misjonenes innsats representerer et meget verdifullt bidrag i retning av å tilføre Etiopia et dypere forståelse av menneskers likeverd, og dermed bedre forutsetninger for å utvikle et mer demokratisk styresett. Slik sett vil jeg hevde at misjonene har levert de beste premisser for at Etiopia skal overleve som et multietnisk samfunn.